

TARIXIY MAVZULAR ASOSIDA O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARINI UYG‘UNLASHTIRIB O‘QITISH (BUYUK IPAK YO‘LI MISOLIDA)

Yodgorova Gulnoza Rahmatovna

*Muhammad al- Xorazmiy nomidagi Toshkent Axborot Texnologiyalar
Universiteti akademik litseyi, Gumanitar fanlar kafedrası*

Norqulova Jasmina

*Muhammad al- Xorazmiy nomidagi Toshkent Axborot Texnologiyalar
Universiteti akademik litseyi, Xorijiy tillar kafedrası*

Annotatsiya. Maqolada tarixiy mavzular vositasida o‘zbek va ingliz tillarini uyg‘unlashtirib o‘qitishning nazariy-asosiy yo‘nalishlari hamda amaliy modeli “Buyuk Ipak yo‘li” misolida yoritiladi. Integrativ yondashuvning mohiyati shundaki, o‘quvchi tarixiy mazmunni o‘zlashtirar ekan, bir vaqtning o‘zida ikkinchi til (ingliz tili) orqali muloqot, matn bilan ishlash, tahlil va taqdimot ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. Maqolada dars dizayni, til va mazmun maqsadlarini qo‘shma rejalashtirish, baholash mezonlari hamda o‘qituvchilar hamkorligi (tarixchi + ingliz tili o‘qituvchisi) asosida samaradorlikni oshirish bo‘yicha takliflar beriladi.

Kalit so‘zlar: integrativ ta’lim, CLIL, tarixiy matnlar, Buyuk Ipak yo‘li, bilingval o‘qitish, fanlararo yondashuv.

KIRISH

Bugungi ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — o‘quvchini real hayotda ishlaydigan kompetensiyalar bilan qurollantirishdir. Tilni alohida “fan” sifatida o‘rganish ham zarur, ammo tilni mazmunli faoliyatga bog‘lamasdan turib, o‘quvchi ko‘pincha “bilaman, lekin ishlata olmayman” holatida qolib ketadi. Shuning uchun ham til o‘qitishni tarix, geografiya, madaniyatshunoslik singari mazmunli fanlar bilan uyg‘unlashtirish, ya’ni tilni fikrlash va kommunikatsiya vositasi sifatida ishlatadigan o‘quv vaziyatlarini yaratish dolzarb. O‘zbekiston ta’lim siyosatida ham chet tillarini erta bosqichdan boshlab ommaviy o‘qitish, metodikani kuchaytirish va resurslarni boyitish zarurati doimiy ta’kidlanadi.

Tarixiy mavzular, ayniqsa, til integratsiyasi uchun qulay maydon hisoblanadi: tarixiy matnlar hikoya qiladi, taqqoslaydi, sabab-oqibatni izohlaydi, manbani tahlil qiladi, xarita va terminlar bilan ishlaydi — bularning barchasi tilni tabiiy ravishda ishga soladi. Bunda o‘zbek tilining akademik uslubini mustahkamlash (izchil bayon, dalillash, xulosa chiqarish) ham, ingliz tilida asosiy g‘oyani tushunish va ifodalash (reading, speaking, writing) ham bir-biriga tayanch bo‘ladi. Integratsiya “ikki tilni aralashtirib yuborish” emas; aksincha, har bir tilning vazifasini aniq belgilab, o‘quvchini mazmun orqali tilga, til orqali mazmunga olib kiradigan puxta metodik

tizimdir.

ASOSIY QISM

Integrativ o'qitishning metodik poydevori sifatida CLIL konsepsiyasini olish mumkin. CLIL ta'rifiga ko'ra, bu qo'shma maqsadli yondashuv bo'lib, unda qo'shimcha til mazmunni o'rganish va tilni o'zlashtirish jarayonida bir vaqtda ishlatiladi: e'tibor faqat fanga ham emas, faqat tilga ham emas — ikkalasi o'zaro "to'qilgan" bo'ladi. Mazkur yondashuvni Ipak yo'li mavzusiga qo'llasak, darsning mazmuniy maqsadi (Ipak yo'lining vujudga kelishi, yo'nalishlari, shaharlar, almashinuv turlari, tarixiy ahamiyati) bilan bir qatorda til maqsadi (savdo va diplomatiyaga oid leksika, tarixiy matn strukturalari, taqqoslash va sabab-oqibat bog'lovchilari, qisqa taqdimot va yozma izoh) ham oldindan rejalashtiriladi. Bunda o'zbek tili — tushuncha va tahlilning asosiy tayanchi, ingliz tili esa xalqaro atamalar, qisqa manbalar, xarita izohlari, "mini-presentation" va "project output" uchun faol maydon bo'lib xizmat qiladi. Shunday yondashuv o'quvchiga ingliz tilini "mashq uchun mashq" sifatida emas, ma'no yaratish vositasi sifatida his qildiradi.

Integratsiyalashgan dars dizaynida eng muhim masala — o'quvchi darajasini inobatga olgan "tiliy tayanchlar"ni (scaffolding) to'g'ri qo'yishdir. Agar tarixiy matn biryo'la murakkab inglizcha manbadan berilsa, natijada o'quvchi tarixni ham, tilni ham yo'qotadi. Shu bois Ipak yo'li mavzusini bosqichma-bosqich ochish maqsadga muvofiq: avval o'zbek tilida asosiy tushunchalar (karvon, rabot, karvonsaroy, boj, diplomatik elchilik, ipak, ziravor, tangalar, hunarmandchilik) izohlanadi; keyin shu tushunchalarning eng zarur inglizcha ekvivalentlari "tematik lug'at" sifatida beriladi (caravan, trade routes, oasis city, merchants, customs duty, cultural exchange, diplomacy, craftsmanship). So'ng o'quvchi ingliz tilida qisqa, soddalashtirilgan matn yoki infografika bilan ishlaydi: matndan faktlarni ajratish, savol-javob, xarita bo'yicha yo'nalishni izohlash. Ushbu ketma-ketlikda o'zbek tili konseptual aniqlikni ta'minlaydi, ingliz tili esa o'sha aniqlikni muloqotga aylantiradi.

Ipak yo'li mavzusining integratsiya uchun didaktik kuchi shundaki, u turli ko'nikmalarni "tabiiy" uyg'otadi: tarixiy vaqt va makon (xarita), sabab-oqibat (nega aynan shu yo'nalishlar shakllandi?), manbani talqin qilish (kim yozgan, nima maqsadda?), madaniy taqqoslash (qaysi mahsulotlar va g'oyalar qayerdan qayerga tarqaldi?). UNESCO "Silk Roads" materiallarida aynan o'zaro ta'sir va madaniyatlararo dialog g'oyasi ilgari suriladi, bu esa ingliz tilidagi madaniy-ijtimoiy kommunikatsiya elementlarini darsga kiritish uchun qulay. Masalan, "What did people exchange along the Silk Roads besides goods?" kabi savol o'quvchini faqat fakt sanashga emas, "intellectual and cultural exchange" tushunchasini izohlashga majbur qiladi; bu esa tilni fikrlash bilan bog'laydi.

Darsni amaliy tashkil etish uchun "3 bosqichli" model (oldindan tayyorlash — o'zlashtirish — mahsulot yaratish) samarali ishlaydi. Birinchi bosqichda o'qituvchi

qisqa motivatsion vaziyat yaratadi: xaritada Samarqand, Buxoro, Termiz, Xiva kabi markazlarning rolini ko'rsatadi, o'zbek tilida 5–6 ta tayanch savol beradi va o'quvchilarni "o'ylashga majbur qiladigan" kichik muammo qo'yadi: masalan, "Nega aynan vohalar va shaharlarda karvon yo'llari to'xtagan?" Ikkinchi bosqichda matn bilan ishlash aralash usulda olib boriladi: o'zbek tilida izoh va umumlashtirish, ingliz tilida esa qisqa fakt kartochkalari, terminlar va "sentence starters" (The Silk Roads connected..., One major reason was..., This led to...) orqali faol nutq tayyorlanadi. Uchinchi bosqichda "mahsulot" yaratiladi: jamoa taqdimoti, poster, mini-podkast, "travel diary" (sayohat kundaligi), yoki "museum label" (muzey ekspozitsiyasi yorlig'i) ko'rinishida. Bu mahsulotda o'zbek tilida tahliliy xulosa bo'lishi, ingliz tilida esa 8–12 jumladan iborat qisqa taqdimot bo'lishi kabi aniq talab qo'yilsa, ikki til ham o'z vazifasini topadi.

XULOSA VA MUNOZARA

Buyuk Ipak yo'li mavzusi tarixiy mazmunni chuqur o'rganish bilan birga, o'zbek va ingliz tillarini uyg'unlashtirib o'qitish uchun boy didaktik imkoniyat yaratadi: u fakt, xarita, manba, madaniyatlararo muloqot va iqtisodiy-ijtimoiy tushunchalarni birlashtiradi hamda o'quvchini izohlash, taqqoslash, xulosa chiqarishga undaydi. CLIL yondashuvi mazmun va tilni birgalikda rejalashtirish orqali darsning "ikki tomonlama" natijasini ta'minlaydi: o'quvchi tarixiy tafakkurni rivojlantiradi, ingliz tilini esa real kommunikativ vazifalarda qo'llashga o'rganadi. O'zbekiston ta'lim hujjatlarida chet tillarni uzluksiz o'qitish va kompetensiyaga yo'naltirish tamoyillari belgilanganini hisobga olsak, integrativ darslar ushbu siyosatning mazmunli amaliy ko'rinishi bo'la oladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. UNESCO. About the Silk Roads [Elektron resurs]. — Kirish rejimi: UNESCO. — Murojaat sanasi: 11.01.2026.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. PQ-1875-son: Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida (10.12.2012) [Elektron resurs]. — Kirish rejimi: Lex.uz. — Murojaat sanasi: 11.01.2026.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida (Lex.uz hujjati) [Elektron resurs]. — Kirish rejimi: Lex.uz. — Murojaat sanasi: 11.01.2026.
4. Umumiy o'rta ta'limning o'quv dasturi: Xorijiy tillar (1–11-sinf) [Elektron resurs]. — O'zbekiston (uzbmb.uz), 2024. — Kirish rejimi: uzbmb.uz. — Murojaat sanasi: 11.01.2026.